

e-ISSN: 2630-6417

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 54
Year: 2022 JULY
Pp: 884-895

Arrival
10 June 2022
Published
31 July 2022

Article ID
63537
Article Serial Number
10

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.63537>

How to Cite This Article
Çakmak, S. (2022). "Bolşevik
Devrimi Sonrası Türk
Topraklarına Sığınan Beyaz
Ruslar", Journal Of Social,
Humanities and Administrative
Sciences, 8(54):884-895

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences is licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Bolşevik Devrimi Sonrası Türk Topraklarına Sığınan Beyaz Ruslar

White Russians Taking Refugee in Turkish Lands After the Russian Revolution

Serdar Çakmak

Arş. Gör. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Nevşehir,
Türkiye

ÖZET

Tarihin en önemli gelişmelerinden birisi olan Bolşevik Devrimi sonrası yaşanan olay ve olgular, Devrim'in kendisi kadar etki yaratmış, tüm dünyayı yakından ilgilendiren başka sorunların da kapısını aralamıştır. Bu yazıda da, yaşanan bu sorunların belli başlı nitelikte olanları vurgulanacak, Türkleri de ilgilendiren kısımlarından söz edilecektir. Ayrıca yazının ileriki kısımlarında, çoğunlukla Ukrayna kıyılarından yola çıkan bu insanların, 'Beyaz Rus' olarak adlandırılmalarına rağmen, birçok farklı etnik, dini ve sosyal gruptan oluşmalarının nedenleri anlatılacak, İstanbul'a ulaştıklarında hangi semt ve ilçelerde konakladıklarından bahsedilecektir. Balkan Harpleri ve I. Dünya Savaşı gibi Osmanlı Devleti için büyük bir yıkıma neden olan mücadeleler sonrasında milyonlarca Balkan Türkü ve Müslümanı'nı ağırlayan ve o dönemler 1 milyona yakın nüfusa sahip olan İstanbul, 'nasıl oldu da 200 bine yakın Rus sığınmacıyı ağırladı?' sorusunun cevabı da bulunmaya çalışılacaktır. Beyaz Rusların, Türk kültür, sanat ve sosyal hayatına katkılarının anlatılacağı son kısımlarda, 'neden Türkiye'den ayrıldıkları' da incelenecek, Nansen Pasaportu bağlamında sığınmacı, mülteci ve vatansızlık statüleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bolşevik Devrimi, Beyaz Ruslar, İstanbul, Sığınmacı, Mülteci, Nansen Pasaportu

ABSTRACT

The developments and events after the Russian Revolution which is one of the most important developments of history, made an impact as well as the Russian Revolution itself, leading to other issues concerning closely the whole World. In this essay, main issues of those said will be underlined and those concerning Turks will be mentioned. What is more, though this people who usually took to the road in Ukrainian shores are named 'White Russian', the reasons why they are comprised of various ethnic, linguistic and social groups will be explained, when they arrived in Istanbul, districts and neighborhoods they stayed will be referred. After the wars such as Balkan Wars and the First World War which gave rise to a massive destruction in the Ottoman Empire, the question of how Istanbul- hosting millions of Balkan Turks and Muslims with an approximately 1 million population- hosted about 200.000 Russian asylum seekers will be tried to answered. Furthermore, in the last sections in which White Russians' contributions to Turkish culture, art and social life will be explained, the fact that they left Turkey will be analyzed, their asylum seeker, refugee and statelessness status will be evaluated in the context of Nansen Passport.

Keywords: Russian Revolution, White Russians, İstanbul, Asylum Seeker, Refugee, Nansen Passport

1. GİRİŞ

Günümüze kadar yazılan Türkçe ve yabancı kaynaklarda kendilerinden yeterli düzeyde söz edilmeyen, ama modern anlamda sığınma ve mülteci tarihinin mihenk taşlarından sayılması gereken Beyaz Ruslar, özellikle Nansen Pasaportu özelinde ciddi bir öneme sahip olmuşlardır. Bu durumun en büyük nedeni ise, hemen hemen çoğu büyük devletin yardımlarını esirgemediği, sorunun çözülmesi anlamında maddi ve manevi kaynaklarla destek olduğu, Nansen Pasaportu ile 52 farklı ülkeye seyahat özgürlüğü elde etmelerinin ardından mültecilik ve vatandaşlığa yakın bir statü elde ettikleri, eski düzenli hayatlarına sahip olmasalar da, geleceğe umutla bakabildikleri ve iyi bir yaşam standardına kavuştukları tarihi bir belgenin kaynak milleti olmalarıdır.

Bilindiği üzere, o dönemlerde 52 farklı devlete seyahat etmeyi sağlayan bu pasaportun yüzbinlerce sığınmacının hayatını kurtardığı gerçeği unutulmamalıdır. Günümüzde bir iki ülkeye dahi yasal yollardan ve vize alınarak gidilmeye çalışıldığında kimi zorluklarla karşılaşıldığı hesaba katıldığında bu durumun önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca, Beyaz Rusların, düzensiz göç sürecinin sonunda sığınmacı konumunda oldukları, herhangi bir yasal giriş belgeleri olmamasına rağmen dünyanın birçok ülkesinde olumlu bir tavırla karşılandıkları düşünüldüğünde, Milletler Cemiyeti tarafından verilen bu belgenin sığınmacı ve mülteciler için hayati öneme sahip olduğu anlaşılacaktır.

Elbette ki tüm bu süreçler Türkiye'ye, yani o dönem için Osmanlı topraklarına geldikleri dönemle birlikte yoğun bir biçimde yaşanmaya başlanmış, işgal altında olmasına rağmen İstanbul'da hoş karşılanıp imkanlar ölçüsünde gerekli yardımları almışlardır. Beyaz Ruslar Türk topraklarında buldukları yıllarda çoğunlukla Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi gönüllü insani hareketlerin ve İngiliz, Fransız ve Rus yardım kuruluşlarının katkılarıyla hayatta kalmışlar, savaş sonrası yokluk ve yoksulluğu yaşayan Türk halkının bu insanlara evlerini açmaları ise, insanlık tarihinin ender görülen olaylarından birisi olmuştur.

Yaşanan bu gelişmelere değinmeden önce belirtilmesi gereken çeşitli konular da yer almaktadır. Böylece kimi olay ve olgular örgüsü ile tarihi perspektifi anlatmak, hem Çarlık Rusyası hem de Osmanlı Devleti topraklarında yaşanan

gelişmelere değinmeyi gerekli kılmış, analogik bakış açısının zorunluluğunu da ortaya çıkarmıştır. Kısacası, iki imparatorluğu da hükümetler ve halk tebaası nezdinde ortak kadere mahkum eden I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler büyük önem arz etmiş, tüm dünyayı etkileyen kimi gelişmelerin de açığa çıkmasını sağlamıştır. 1917 Ekim Devrimi ile savaştan çekilen ve Çarlık Rusyası'nın diğer Batılı ülkelerle yaptığı gizli anlaşmaları deşifre eden Bolşevik devrimcilerin yaptıkları bunlara örnek gösterilebilir.

Hatırlanacağı üzere, I. Dünya Savaşı daha bitmeden Ekim Devrimi'yle yeni bir yönetim şekli oluşturup farklı bir düzleme giren Rusya topraklarında bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı topraklarında da kimi önemli olaylar olmuştur. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile iflas bayrağını çekmelerinin yanında, yok oluşa giden bir ateşkes anlaşmasına da imza atan Osmanlı yöneticileri, fırtına öncesi sessizlikten habersizdi. Bu ateşkes döneminden Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar "Mütareke Dönemi" olarak adlandırılan, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkelerin işgaline uğrayan İstanbul'da, hem yerel halk, hem Balkanlar vb. bölgelerden gelen Türk ve Müslüman göçmenler hem de Rus İç Savaşı'ndan kaçıp gelen 200 bine yakın Beyaz Rus barınacak yer aramıştır.

Yazının ileriki kısımlarında detaylı olarak belirtilecek olmasına rağmen değinilmesi gereken bir diğer konu da, yukarıda bahsedilen 'Beyaz Rus' ifadesinin sadece bu belirtilen spesifik gruptan oluşmamasıdır. Bu kişilerin içinde Kazaklar, Türkler, Tatarlar, Ukraynalılar ve Ermeniler de yer almıştır. Ayrıca bilinmesi gerek bir diğer durum da, hemen hemen çoğunun varlıklı-egitimli asilzade ve düşeslerden oluştuğu yönündeki yanlış algıdır. Yoksul ve eğitimsiz halk tebaasından olan kesimlerin de yer aldığı, farklı etnik, dini köken ve politik görüşten (Liberaller ya da Komünist olmayan Sosyalistler) olan kişilerin Menşevikler (Beyazlar) adı altında Bolşeviklerle (Kızılilar) mücadele ettiği olay ve olgular silsilesinden bahsetmek de mümkündür.

Belirtilmesi gereken önemli unsurlardan birisi de, işgal yıllarında Osmanlı Devleti'ne sığınan Beyaz Rusların İstanbul'da yaşadıkları zorluklar ve ne tür olaylarla yüzleşmek zorunda kaldıkları gerçeğidir. 1914 yılında 900 bine yakın nüfusu olan İstanbul'a, Balkan Muharebeleri ve I. Dünya Savaşı sonrasında nüfus akışı yaşanmış, şehrin nüfusu 1916 yılında 1.600 bine kadar çıkmıştır. Ayrıca bu savaşılarından dolayı Balkanlar bölgesinden Osmanlı Devleti'ne 2.100 bine yakın Türk ve Müslüman nüfus gelmiş, bu kişilerin 100 bine yakını İstanbul'da kalmış, çoğunluğu ise Anadolu'daki diğer şehirlere dağıtılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ise, hem savaşın kayıpları hem de Kurtuluş Savaşı'na gönüllü katılımlarla şehrin nüfusu 1 milyona kadar düşmüş, gelen Beyaz Ruslarla birlikte bu dengeler de değişmiştir.

Menşeviklerin komutanı General Pyotr Vrangel'in 6 Haziran 1920 tarihinde Bolşeviklere yenilgisinden sonra, Gelibolu, Çatalca ve Ege adaları bölgesine ulaşan 200 bine yakın Beyaz Rus sığınmacı grubu, tifüs vb. hastalıklardan dolayı Tuzla gibi bölgelerde karantinada tutulduktan sonra İstanbul'a nakledilmişlerdir. 50 bine yakınının ordu mensuplarından, 150 bine yakınının da sivillerden oluştuğu bu sığınmacılar, halihazırda Misak-ı Milli sınırları dışından (eski Osmanlı topraklarından) gelen Türk ve Müslüman göçmenlerle de aynı kaderi paylaşmışlardır.

Beyaz Rusların İstanbul ve Türk hayat tarzına katkıları (sinema, tiyatro, resim, bale, edebiyat, dergi, gazete vb.) da azımsanmayacak kadar çok ve zenginliklerle doludur. Yazının ileriki kısımlarında bu konulara değindikten sonra analogik bir analiz de yapılacaktır. Tarihsel gelişmelerden ve sığınma eyleminin gerçekleştiği dönemlerden bahsedilecek olan ilk bölümlerden sonra da, o dönem için Türk toplumu bağlamında devrim niteliğinde olan yeniliklerden ve bu yenilikleri getiren Beyaz Rus yazar, ressam ve müzisyenlerden bahsedilecektir. Tüm bunlardan bahsetmeden önce ilk olarak tarihsel süreçle başlamak mantıklı olacaktır.

2. TARİHSEL SÜREÇ, BOLŞEVİK DEVRİMİ VE İÇ SAVAŞ

Hem yazının konusu olduğu hem de tarihsel olaylar bağlamında iki milleti de ilgilendirdiği için Bolşevik Devrimi'ne giden sürece değinmek büyük önem arz etmektedir. Bu döneme gelmeden önce kısa da olsa belirtilmesi gereken ve düşünülmesi gereken konu ise, dünyanın birçok bölgesine hükmetmiş, Çarlık ve İmparatorluk evrelerini başarılı bir biçimde tamamlamış olan egemen bir gücün nasıl oluyor da başarısızlıklar ve devrimlerle sonuçlanan olaylar silsilesi ile karşı karşıya kaldığı gerçeğidir. Her ne kadar I. Petro ile sıcak denizlere inme ve günümüz Rus coğrafyasının hinterlandını oluşturma çabaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olduğu 15., 16. ve 17. yüzyıllara denk gelmese de, 18., 19. ve 20. yüzyıllar Rus İmparatorluğu'nun I. Petro, II. Katerina ve I. Aleksandr ile yükselişe geçtiği, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin vurgulanıp önemsendiği bir dönem olmuştur. Elbette ki bu bilimsel çalışmalar askeri alanda da yaşanmış, böylece ciddi bir avantaj elde eden Çarlık Rusyası, Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme dönemlerini de lehine çevirerek gelişimine devam etmiştir.

Büyük Petro'dan itibaren yüzünü Batı'ya çeviren (II. Katerina ile bu gelişimine devam eden), bilim, sanat ve teknolojiye hızla gelişen Ruslar, yapılan stratejik hatalar sonucunda kimi alanlarda durma noktasına gelmişlerdir. Elbette ki 20. yüzyılın başlarında Rusya'yı bu gelişim çizgisinden uzaklaştıran bazı önemli hadiseler de yaşanmıştır. Bunlardan ilki, fazla mesai yaptıklarını, düşük ücretler aldıklarını ve yeterli sendikal haklara sahip olmadıklarını

belirten 100 bin kişilik bir grubun barışçıl protestosuna yönelik baskı ve şiddet içeren müdahaledir. 22 Ocak 1905 tarihinde Çar II. Nikolay'ın Kışlık Sarayı'na doğru yürüyüşe geçen ve Çar'a, şikayetlerini belirttikleri bir mektubu vermeyi planlayan insanların üstüne ateş açılmış, 'Kanlı Pazar' olarak da adlandırılan, bine yakın insanın öldüğü, iki bine yakınının da yaralandığı bir felaket senaryosu yaşanmıştır. Ayrıca, 1904-1905 yılları arasında vuku bulan Rus-Japon savaşından mağlubiyetle ayrılan Çarlık yönetimi, halkın öfkesi ile yüzleşmeye başlamış, ordunun iyi yönetilmediği ve revizyona gitmesi gerektiğini belirten uzmanların eleştirileri de gün geçtikçe artmıştır.

2.1. Bolşevik Devrimi ve İç Savaş

Bu dönemde yaşanan gelişmeleri ve Bolşevik Devrimi'ne giden olayları anlayabilmek için 19. yüzyılın sonlarında başlayan isyan hareketlerini de iyi analiz etmek gerekmektedir. Bilindiği üzere, bu konudan bahsederken unutulmuş ve pek vurgulanmayan ama devrime giden sürecin alt yapısını oluşturan kimi gelişmeler de yaşanmıştır. Bunlar içinde en önemlilerinden birisi, Ekim Devrimi'nin lideri Vladimir İlyiç Lenin'in siyasi görüşlerinin şekillenmesine neden olan olaylar örgüsüdür. Bu olayların en trajik ve acı olanı ise, Lenin'in abisi Aleksandr Ulyanov (Sasha)'ın Çar III. Aleksandr'a suikast girişimi içinde aktif bir biçimde yer alması ve sonrasında yaşananlardır. Hem üniversite yıllarında hem de sonrası dönemlerdeki çalışmalarında (doğa bilimleri, zooloji vb.) altın madalya gibi ödüller kazanan ve ciddi başarılarla imza atan Ulyanov, Çar II. Aleksandr'a da 13 Mart 1881'de suikast girişiminde bulunan Narodnaya Volya adlı örgütün aktif bir üyesi olarak ön plana çıkmıştır. Örgütün eylemleri sonucunda Çar II. Aleksandr'ın ağır yaralanıp ölmesi ve sonraki yıllarda ise oğlu III. Aleksandr'a yapılan başarısız suikast girişimi ile birlikte, olaylara dahil olan çoğu kişi 1883-1887 yılları arasında yakalanıp tutuklanmış, bunların içinde Lenin'in abisi Sasha da yer almıştır. Yakalanan bu grup üyeleri, 8 Mayıs 1887 tarihinde idam cezası ile yargılanıp Shlisselburg'da asılmışlardır.

Gençlik yıllarına kadar Rusya'da okuluna devam edip abisi gibi büyük akademik başarılar elde eden ve siyasi serüvene yönelince de aile üyeleri ile birlikte Rus topraklarını terk etmek zorunda kalan Lenin ise, Avrupa'da yaşamına devam etmiş ve eğitimini orada tamamlamıştır. Hem Bolşevik Devrimi, hem yaşanan Rus İç Savaşı hem de SSCB'nin temellerinin atılması açısından Lenin'in rolü büyük olmuştur. Sadece Rusya'nın değil tüm dünyanın politik kaderini değiştirecek olan bu siyasi kişilik, abisinin bıraktığı yerden devam edecek ve bitmemiş bir devrimin, küllerinden yeniden doğmasını sağlayacaktır.

Ayrıca, Beyaz Rusların Osmanlı topraklarına sığınmasına neden olan Rus İç Savaşı'na değinmeden önce bu süreci oluşturan gelişmelerden bahsetmek ve ne tür sonuçlara mahal verdiğine değinmek de anlamlı olacaktır. Bilindiği üzere, eski takvime (Jülyen) göre 25 Ekim, yeni takvime (Miladi) göre 7 Kasım 1917 yılında gerçekleşen 'Ekim Devrimi'nin 1 yıl öncesinde Çar II. Nikolay'ın otoritesi zayıflamış ve I. Dünya Savaşı'nın olumsuz gidişatının akabinde görevden çekilmek zorunda kalmıştır. 'Şubat Devrimi' olarak nitelendirilen bu dönem, yine aynı şekilde, Jülyen takvime göre 23 Şubat'ta, Miladi takvime göre ise 8 Mart'ta gerçekleşmiş, 'Geçici Hükümet adı altında göreve gelen ve çoğunluğu Duma (Osmanlı Devleti'ndeki Mebuslar Meclisi'ne benzer bir yapı) üyelerinden oluşan yönetim erki görevi devralmıştır.

Rusya Geçici Hükümeti'nin başbakanı ise Aleksandr Kerenski olmuş, bu dönem iktidarı devralan yönetimin adı da yine aynı başbakanın ismiyle anılmış, 'Kerenski Hükümeti' olmuştur. Yaklaşık 1 yıl sonra gerçekleşen Bolşevik Devrimi ile bu hükümetin görevi de sona ermiştir. Vladimir Lenin ve Lev Troçki gibi liderlerin yönetip başarıya ulaştırdığı bu devrime, daha sonraları ön plana çıkan Josef Stalin ve Nikolay Krilenko gibi ünlü siyasiler ve komutanlar da önderlik etmiştir. Bu devrimin önemi, sadece Karl Marx gibi düşünürlerin görüşlerini ön plana çıkarması değil, dünyanın ilk ve en gelişmiş Sosyalist Devletler Birliği'ni kurması ve bunu devam ettirmek (sonrasında ise geliştirmek) için iç savaş dahi göze alan olayların vuku bulmasıdır. Bu dönem ve sonrası yaşanan olaylar, 1922-1991 yılları arasında hüküm sürecek olan SSCB'nin temellerini de atmış, Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünden birinin tarih sahnesine inmesini sağlamıştır. Bu dönemlere giden süreçte, konu bütünlüğü açısından Rus İç Savaşı da ciddi bir öneme sahip olmuştur. İç Savaş döneminde yaşanan gelişmelerden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Yukarıdaki kısımlarda da bahsedildiği üzere, Çar'ın yönetimden çekilmesi ve Geçici Hükümet'in göreve gelmesi, yaşanacak büyük sorunların başlangıcı olmuş, fırtına öncesi sessizlik yaşanmıştır. Ekim Devrimi'nden sonra Çar II. Nikolay, eşi ve çocuklarının Bolşevikler tarafından hunharca katledilmesi, Menşevikler tarafından ciddi bir problem olarak görülmüş ve mevcut dengeleri de değiştirmiştir. Bilinenin aksine, Batıcı ve liberal anlayışa sahip olsalar da Sosyalist görüşlerden de beslenen Menşevikler, Çar'ın öldürülmesinin ardından Kızıl Ordu birliklerine karşı saldırılarını artırmıştır. Ufak çaplı saldırılarla başlayıp bir alev topu gibi tüm Rus coğrafyasına yayılan çatışmalar, Batı ve Kuzey cephelerinde yoğunlaşsa da, gitgide diğer bölgelerde de etkinliğini artırmıştır. 1917-1922 yılları arasında yaşanan bu iç savaş döneminde 'Beyaz Terör' adı verilen katliamlar da gerçekleşmiş, Kızıl Ordu destekçisi olan binlerce asker ve sivil de öldürülmüştür.

Görüldüğü üzere, hem Bolşevikler hem de Menşevikler amaçlarına ulaşmak için her yolu mubah bulmuş, her iki taraf da sert tutumunu devam ettirmiştir (Köse, 2011: 134). İlk etapta Beyaz Ordu birlikleri üstün konumdayken ve İngiltere, Fransa, ABD, Japonya vb. ülkelerden askeri ve parasal yardımlar alıyorken, savaş üstünlüğü konusunda dengeler değişmiş, Kızıl Ordu askerleri Polonyalılarla savaşı bitirip barış için masaya oturunca, dağılan gücünü de toparlamaya başlamış ve karşılarında tek bir düşmanla baş başa kalmışlardır. Bunu fırsata çevirip tüm gücüyle Kırım ve Odessa bölgesinde yaşanan çatışmalara odaklanan Kızıl Ordu, halkın da büyük desteğiyle başarıya ulaşmıştır. Beyazların başarısızlığının temel nedenleri arasında, ‘dağınık halde bulunmaları ve komutanları arasından stratejik bağlamda anlaşmazlıkların olması’ gösterilebilir (Robinson, 1999: 126-127). Başlarda General Aleksandr Kolçak ve Lavr Kornilov gibi komutanların liderliğiyle şekillenen Menşevik mücadele, birinin kurşuna dizilerek, diğersinin ise Kızıl Ordu bombardımanı ile öldürülmesi sonrasında, yerlerine Anton Denikin ve Pyotr Vrangel gibi komutanların geçmesiyle farklı bir düzleme girmiştir. Bahsedilen bu Beyaz Ordu liderlerinin de kimi anlaşmazlıkları Bolşeviklerin işine yaramış, Kızılların Kırım’ı almasıyla Beyaz Ordu mensubu asker ve sivillerin tahliyesi de başlamıştır (Acar Kaplan, 2017: 299-300).

Belirtilmesi gereken bir diğer durum, 13 milyona yakın insanın bu iç savaştan doğrudan etkilenmesi ve çatışmalarda yaralanmasıdır. Hem Vrangel Ordusu’nun donanma gemileriyle, hem de ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin yardımlarıyla tahliyeler başlamış, 2 milyona yakın insan da Rusya dışına kaçıp sığınmacı konumuna düşmüştür. 1.5 milyona yakın Menşevik’in, 1.2 milyona yakın da Bolşevik’in öldüğü bu iç savaşta milyonlarca insan da evsiz yurtsuz kalmıştır. Ayrıca bilinmesi gereken bir diğer durum ise, Beyaz Rusların tarafında yer alanlar arasında sadece Çar’ın sarayından gelen asilzadeler, komutanlar ve sanatçılar değil, liberal görüşlere sahip aydınlar, Kazaklar, Tatarlar ve Ukraynalılar gibi toplulukların da olduğu gerçeğidir. Bu kadar farklı etnik köken, din ve milletten insan topluluğunun yerini yurdunu terk ederek dünyanın birçok farklı noktasına dağılmasının ciddi nedenleri olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Aşağıdaki konu başlığında da bu konulardan önemli olanlarından bahsedilecek ve kısa bir açıklama yapılacaktır.

2.2. Rus Sığınmacıların Zorunlu Göçüne Neden Olan Olaylar

Rus İç Savaşı resmi anlamda 1922 yılında sonlansa da, insanların yoğun olarak Rus topraklarını terk etmesi 1919 yılının sonlarından itibaren başlamış, 1922 yılının ortalarına kadar da devam etmiştir. 1919 yılından itibaren Osmanlı topraklarına gelenler içinde çoğunlukla sivil gemiler ve İstanbul kıyılarına taşıdığı sivil vatandaşlar olsa da, 1920 yılının sonundan itibaren donanma gemilerinin taşıdığı kişiler arasında hem sivil hem de asker kökenli kişiler yer almış, Gelibolu, Çatalca ve Tuzla gibi bölgelere yerleştirilmişlerdir. Ülkelerindeki mallarını, mülklerini ve değerli eşyalarını geride bırakarak kaçmak zorunda olan bu insanlar için en büyük tehdit iç savaş olsa da, diğer başka faktörler de etkili olmuştur. Bu faktörler içinde en önemlilerinden birisi de Bolşevik Devrimi’nin getirdiği kurallar bütünü ve bunların yansımalarıdır (Housden, 2010: 498-499).

Bolşevik Devrimi gerçekleşmeden önce, devrime giden süre zarfında hem devrimin meşruluğunu sağlamlaştırmak hem de fazlaca taraftar toplamak amacıyla Rus toplumuna kimi sözler verilmişti. ‘Topraksız köylüye toprak vermek, I. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkisini azaltmak ve gerekirse savaşı sona erdirmek ve azınlıklara ciddi haklar vermek’ belli başlı sözler olarak hatırlanmaktadır. Tarih boyunca nice milletler ve imparatorluklar nice sözler vermiş ama kimi gerçekleşmiş kimi ise gerçekleşmeden tarihin tozlu raflarında kalmıştır. Bolşevik Devrimi ise bu bağlamda iki farklı perspektifte sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan ilki, savaşı sona erdirmek adına ciddi adımların atılması ve bunun uğruna toprak vermeye kadar giden fedakarlıkların var olmasıydı. Bu durumun en iyi örneği ise, devrim sonrasında atılan adımlar ve somut göstergelerin ön plana çıkmasıydı. Aşağıda bahsedilecek Antlaşma vb. unsurlar da bu bahsedilen somut göstergelerin başlangıcı mahiyetindeydi.

Bolşevik Devrimi ile Rusya Geçici Hükümeti devrilince, iktidarı ele geçiren Lenin ve taraftarları, 3 Mart 1918 tarihinde İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu) ile Brest Litovsk Barış Antlaşması’nı imzalamış, antlaşmayla birçok cepheden çekilen Rusya, sınır bölgelerinde de İttifak Devletleri’ne ciddi oranda toprak bırakmıştır. Tüm bu paylaşımlara rağmen I. Dünya Savaşı’nın İngiltere ve Fransa’nın yer aldığı İtilaf Devletleri tarafından kazanılması sonucunda Brest Litovsk da geçerliliğini yitirmiş, yerini daha ağır şartların yer aldığı ve çözüm odaklı olmayan anlaşma ve sözleşmelere bırakmıştır. Rusya’nın, I. Dünya Savaşı’nda siviller de dahil 3 milyona yakın insanını kaybetmiş olduğu için Bolşevik Devrimi’yle birlikte savaştan çekilmiş olması ve bunun karşılığında toprak dahi vermek zorunda kalması kimi tepkiler olsa da (Bolşevikler içinde kısmi bir bölünme meydana gelmiş, Lenin ve Troçki’nin liderliğinde bu sorunların üstesinden gelinmiştir), sorunların en kısa zamanda çözülmesi ve savaşın yıkıcı etkilerinden kaçınılması bağlamında kararlılık devam etmiştir (Baran, 2006: 125-126).

Ayrıca, Bolşevik Devrimi’nin bu tür olumlu yanlarının yanında kimi olumsuz yanlarının da olduğunu belirtmek tarafsız bir açıklama ve analiz yapmak açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Rus İç Savaşı ve Beyaz Rus göçünün nedenini oluşturan temel argümanlardan bahsetmek gerekmektedir (Hieronymi, 2003: 37-38). Devrim gibi

ciddi bir eylemin ardından gelecek politik, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik sorunları anlayabilmek için Fransız Devrimi gibi kitle hareketlerinin doğurduğu sonuçlara ve Napolyon Bonapart gibi tek adam oluşum ve hareketlerinin alt yapısına da bakmak bu konuları anlamak için açıklayıcı olacaktır.

Devrim'in, Beyazlar Ruslar ve bu grup adı altında mücadele etmiş (Kozaklar, Ukraynalılar, Tatarlar, Bolşevik olmayan Sosyalistler vb.) milyonları ilgilendiren etki alanı ise, yaşanan olumsuzluklar ve iç savaş sonrasında meydana gelen zorunlu göç eylemi ile ortaya çıkmıştır. Özellikle yüksek kademede yer alan Beyaz Ruslar açısından Bolşevik Devrimi'nin en büyük yıkıcı etkisi ise, o güne kadar elde ettikleri asalet unvanları ve rütbelerini bir günde yitirmiş olmaları ve bunun negatif sonuçlarını giderecek etkin bir kurum ve egemen erkin mevcut olmamasıydı. Çar Sarayı'nın elit kesimi bir yana bırakılırsa, bu olumsuzluklardan en belirgin şekilde etkilenenler, bilim adamları, sanatçılar ve düşünürlerdi. İstanbul'a gelen sığınmacılar içinde, ünlü Rus yazar Anton Çehov'un yeğeni Olga Çehova gibi sanatçıların da olması, bu ve benzeri durumları örneklemektedir.

Nasıl ki Devrim'e giden gelişmeleri anlamak için Rus yazarların eserlerine bakmak gerekirse (Dostoyevki'nin Roskolnikov'u vb.), aynı şekilde Devrim sonrasında yaşanan gelişmeleri iyi anlayabilmek için de Rus edebiyatçıların açık ya da kinayeli (Bulgakov'un 'Usta ve Margarita' ya da 'Köpek Kalbi' romanları) ifadelerine bakmak bilgilendirici olacaktır. Vladimir Lenin ve Julius Martov gibi, zamanında iyi iki arkadaşken Devrim'e giden süreçte zıt kutuplarda yer alan liderlerin eserlerinden siyasi okumalar yaparak çıkarımlarda bulunmak mümkün olsa da, edebiyatçılar kadar tarafsız olacakları muammadır.

Yukarıdaki duruma bir örnek vermek gerekirse, Rus yazar Mihail Bulgakov, 'Köpek Kalbi' adlı romanında bir doktorun Devrim sonrasında yaşadıkları olayları betimleyip tasvir etmiş, Devrim'in olumsuz yanlarını ve insanların zorunlu göçüne neden olan temel nedenleri de tüm açıklığıyla ortaya koymuştur. Komünal apartman yapısına eleştirinin de yer aldığı bu eserde baş karakter: 'İnsanların kendilerine ait olan mülklerine zorla başka ailelerin yerleştirilmesi gerektiği fikrini Karl Marx söylemiş de biz mi bilmiyoruz!' şeklinde bir serzenişte bulunmuş, Devrim'in bazı kararlarının kimi insanların özgürlüklerini artırırken kimilerininkini de kısıtladığını tüm netliğiyle göstermiş ve bu bağlamda temel sıkıntıları vurgulamıştır.

Yaşanan zorunlu göçü daha iyi anlayabilmek için Rusya'nın iç dinamiklerine değinen bu konu başlığının önemi, her devrimde olduğu gibi olumlu ve olumsuz senaryoların varlığı ve tüm açıklığıyla belirtilmesi gerçeğidir. Tüm yönleriyle değerlendirilmeyen bir devrim indirgemeci bakış açısının ötesine geçemeyecek, sonrasında doğurduğu olumsuzluklar da net bir biçimde anlaşılacaktır. Konunun netleşmesi açısından kısmi de olsa bu olumsuzluklardan bahsedilmeye çalışılmış, örneklerle desteklenmiştir. Bu anlatımın devamında ise, Beyaz Rusların Osmanlı Devleti'ne sığınma sürecinden bahsedilecektir.

3. BEYAZ RUSLARIN OSMANLI DEVLETİ'NE SİĞİNMA SÜRECİ

Tüm bu süreçlere neden olan olayları belirtirken unutulmaması gereken önemli bir konu da vardır. Hem Ekim Devrimi hem de Rus İç Savaşı'na giden sürecin önemli nedenlerin birisi de 1915-1916 Çanakkale Savaşı'nda bu bölgenin geçilmez olduğunun anlaşılması ve müttefikleri olan Çarlık Rusyası'na yardım göndermeyi planlayan İngiliz ve Fransızların hüsrana uğramasıdır (Tsvetkova, 2018: 88). Yardım alamayan Çarlık Rusyası yıkılmış, sonrasında ise ne Geçici Hükümet yapısı ne de Bolşevik Devrimi var olan sorunları tamamen çözebilmiştir. Ayrıca, iç savaşa kadar giden olaylar silsilesi birçok farklı grubun Rus topraklarından kaçmasına neden olmuştur. Bu insanlar hayatta kalma mücadelesi içinde yanlarına pek bir şey alamadan gemilere atlayıp birçok farklı ülke ve güzargahın yolunu tutmuşlar, sıkıntılarla dolu yolculukları başlamıştır. Kimisi Fransa, Almanya ve ABD gibi Batılı ülkelere, kimisi Çin gibi Uzakdoğu ülkelerine, kimisi ise güneye inerek İstanbul'a, Osmanlı topraklarına ulaşmaya çalışmıştır.

Bilindiği üzere o dönemlerde İstanbul işgal altında olduğu için, Rus İç Savaşı sonrasında zorunlu göçe maruz kalan bu sığınmacıları bekleyen sıkıntılar da azımsanmayacak kadar çoktu. Hem General Vrangel'in filosuyla hem de ABD, İngiliz ve Fransızların gemileriyle İstanbul'a taşınan bu insanlar içinde yolda ölenlerin sayısı da ciddi rakamlara ulaşmıştı. Bu durumun önemli nedenlerinden birisi ise, gemilere kapasitelerinin 3-5 katı fazla insanın bindirilmesi ve bu sığınmacıların açlıkla, hastalıklarla ve psikolojik sorunlarla yüzleşmesi olmuştur. Bu zorlu yolculukta İstanbul'a ulaşabilenler şanslı sayılmış, işgal altında olan bir şehirde başka sorunlar da belirmeye başlamıştır.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin topraklarında İngiliz ve Fransız varlığının olması ciddi bir problem teşkil ederken, İstanbul için başka sorunlar da mevcuttu. Hem Balkan Muharebeleri hem de I. Dünya Savaşı sonucunda, Osmanlı tebaası olan milyonlarca Türk ve Müslüman Anadolu topraklarına gelmeye başlamış, Batı ve Doğu Trakya'ya yakınlığı, başkent olması ve stratejik konumu gereği bu ağır yükü İstanbul gibi yorgun bir şehir çekmeye başlamıştır. Balkanlar'dan İstanbul'a gelen 2,1 milyon Türk ve Müslüman'ın 2 milyonu Anadolu'ya dağıtılsa da, 100 bine yakın kısmı bu şehirde kalmıştır. Olayların gelişim çizgisine bakılırsa bu insanlar, Beyaz Rusların 1920'lerden sonra

İstanbul'da yaşadıkları sıkıntıların birçoğunu çok önceden yaşamaya başlamışlar, açlık ve sefaletle yüzleşmeye devam etmişlerdir.

Rus İç Savaşı her ne kadar 1917-1922 yılları arasında cereyan etmiş olarak nitelendirilse de, 1919-1921 yılları arasındaki yoğun çatışmalar savaşın kaderini belirlemiştir. General Anton Denikin'in 1920 yılının Nisan ayında ağır bir yenilgi alması, umutları Kırım cephesine, yani General Pyotr Vrangel'in çatışma alanına yönlendirmiş, onun da 1920'lerin sonunda üst üste yenilgiler alması Beyaz Rusların son umutlarının da tükenmesine neden olmuştur. Menşevikler'in bu yenilgilerinin artması, İngiliz, Fransız ve Japonların yardımlarının azalmasına da neden olmuş, Lehlerle barış anlaşması imzalayan Bolşeviklerin tüm güçleriyle kırım cephesine yüklenmesinin önünü açmıştır (Chesterton vd., 2014: 615).

Yaşanan tüm bu çatışmaların sonucunda, sadece General Vrangel'in 1920 yılının Eylül-Ekim-Kasım yenilgileri ile değil, öncesinde de Osmanlı Devleti'ne ve dünyanın birçok bölgesine zorunlu göçler devam etmiş, İstanbul'a da 200 bine yakın Beyaz Rus sığınmacı gelmiştir. Genel bir ifade olarak kullanılan 'Beyaz Rus' grubunun içinde Ukraynalılar, Kazaklar, Tatarlar, Kalmuk Türkleri, Liberaller, Bolşevik olmayan Sosyalistler, Rus asilzadeleri ve siyasileri de yer almış, üst yapı olarak böyle nitelendirmelerine rağmen elit ve asil olmayan birçok sınıfsal yapı da Menşevik mücadelenin içinde etkin bir role sahip olmuştur. İstanbul'a gelen 200 bin rakamının dışında da 2 milyona yakın sığınmacı Rusya'dan kaçarak dünyanın birçok bölgesine zorunlu göç etmiş, Osmanlı topraklarını transit göç için bir atlama taşı olarak kullananlar da olmuştur (Ağayev vd., 2012: 388-389). Bu duruma neden olan olayları daha iyi anlayabilmek için İngiliz ve Fransızların bu konudaki çabalarından ve sığınmacıların ilk varış noktalarından bahsetmek mantıklı olacaktır.

3.1. Sığınmacıların İlk Varış Noktaları ve Yaşanan Gelişmeler

Beyaz Rus ordusunun son komutanlarından General Pyotr Vrangel'in Ukrayna topraklarında yenilgisinin ardından Kırım, Odessa, Novrossiski ve Sivastapol bölgelerinin tahliyesi de başlanmış, binlerce sivil ve asker zorlu göç yolculuğu da hız kesmeden devam etmiştir. General Vrangel'in donanma gemilerinin yanında, Amerikan, İngiliz ve Fransız gemileri de tahliyeye destek vermiş, gemiler kapasitelerinin 3-5 katı yolcu taşıdığı için bu insanların ciddi bir oranı İstanbul'a ulaşamamış, ulaşabilenler de açlık, sefalet ve hastalıklarla yüzleşmek zorunda kalmıştır (Cabanès, 1918: 141).

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da da kimi hastalıklar kol gezdiği için Rusların getireceği hastalıkların tüm şehri kıracağı ve hızlı bir şekilde yayılacağı düşüncesi bu insanların doğrudan şehrin içlerine karışmasını engellemiş, Tuzla, Gelibolu ve Çatalca gibi bölgelerde karantina çadırları kurulmuş, belli bir süre sonra İstanbul'un semt ve ilçelerine yerleşmelerine izin verilmiştir. 'Yaptıkları yolculuk esnasında kötü hava ve yol koşullarından dolayı bu hastalıkları kaptıkları' düşüncesinin doğruluğu da tam bir netlik kazanamamıştır. Bu durumun en büyük gerekçesi ise, Beyaz Ruslar İstanbul'a gelmeden önce de Çarlık Rusyası'nda tifüs, kolera, frengi, çiçek, kızıl, veba ve grip gibi hastalıkların olduğu ve tüm Rus coğrafyasını olumsuz etkilediği gerçeğidir.

Sığınmacılar gemilerle İstanbul kıyılarına vardıklarında içlerinden kimileri Osmanlı topraklarına adım atma konusunda her türlü çabayı gösterirken, kimi kesim ise Çanakkale ve İzmir üzerinden Yunan adalarına ve daha sonra da Balkan ülkelerine ulaşmaya çalışmıştır. Özellikle eski Yugoslav devletleri ve Bulgaristan gibi ülkeler (bu bölgelere gitmelerinin önemli bir nedeni de politik ve sosyolojik unsurlar olarak ortaya çıkmakta) bu insanlara hoşgörü ile yaklaşıp kapılarını açsa da, Romanya gibi milletler sınır kapılarını kapatmış ve sığınmacılara geçit vermemiştir. Balkanlara gitmek yerine gönüllü ya da mecburi olarak İstanbul'da kalanlar ise en kısa zamanda karantina kamplarından kurtulup şehrin içlerine karışarak hayatta kalmaya çalışmışlardır. Bu süre zarfında barınma ve beslenme imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı yiyecek ve içeceğe ulaşmak için her türlü değerli eşyalarını takas etmeye mecbur kalmışlar, hastalanmak ve ölmektense milyon dolarlık mücevherlerini gözden çıkarmaya başlamışlardır. Kısacası, insanoğlunun açlık ve yokluk durumunda her türlü fedakarlıkta bulunacağını göstergesi olan sığınma olay ve olgusunun somut bir göstergesi o an için Beyaz Ruslar adına vuku bulmuştur.

Bilindiği üzere, Mütareke Dönemi'nde İngiliz ve Fransız işgali altında olan İstanbul'da karar verici bu ülkeler olduğu için sığınmacıların şehrin içlerine geçişi kolay olmamış, uzun süre gemilerde ve karantina kamplarında bekletilmişlerdir (Ziflioğlu, 2019: 27-28). Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmiş yıllarına bakıldığında bu tarz bir sığınma eyleminin gerçekleşmediği, zorda kalan insanların derhal koruma altına alındığı görülecektir. 1326 yılında Bizans'tan kaçan Yahudiler ya da 1492 yılında Padişah II. Bayezid döneminde Engizisyon'dan kaçıp İspanya, Portekiz ve Fas kıyılarından Anadolu topraklarına gelen Sefarad Yahudileri örneğinde görüleceği gibi Osmanlı Devleti'nin sığınmacı politikası her zaman üstün bir hoşgörüye dayanmıştır. Bu tür bir tarihsel örneklemeden tekrar Mütareke Dönemi'ne dönmek gerekirse şunlar söylenebilir.

İstanbul'un semt ve ilçelerine yerleştirilmeye başlanan Beyaz Rusların ilk durağı Rus Konsolosluğu ve Ortodoks Kilisesi'nin çevresi olmuş, ilk varış noktaları olan Tuzla, Çatalca, Adalar, Kadıköy ve Moda kıyılarında kalmaya devam edenler de olmuştur. Belli bir süre sonra iş bulmak amacıyla Sultanahmet ve Beyoğlu'nda konaklamaya başlayıp burada çalışmaya devam edenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu sığınmacılar o kadar zor durumda kalmışlardır ki, o dönemde içlerinden kimileri, Sultanahmet'te meydana gelen bir yangın sonrasında harabeye dönen evlerde dahi konaklamıştır. Ayrıca, Selimiye Kışlası ve Dolmabahçe Sarayı'nın mezbahalarının da barınak olarak kullanıldığı bilinmektedir (Ar, 2019 :106).

4. YARDIM ÖRGÜTLERİNİN ÇALIŞMALARI VE FAALİYETLERİ

Yukarıdaki kısımlarda da anlatıldığı üzere, Beyaz Rusların zor koşullar altında hayatta kalma mücadelesi vermesi, hem işgal kuvvetlerinin hem de ABD gibi dünya politikasında ön plana çıkmaya başlayan ülkelerin dikkatini çekmeye başlamış, bu ülkelerin Kızılhaç teşkilatları da ciddi bir örgütlenmeye giderek desteklerini sunmuştur (Jackson, 2003: 7-10). Ayrıca, yardım eden ülkelerin Beyaz Ruslarla olan tarihsel geçmişleri de bu devimini oluşturan bir unsur olarak ön plana çıkmıştır.

Büyük göç öncesinde Beyazların Rus topraklarında yenilgisinin ardından İngilizler desteklerini çekmeye başlamış, bu insanları İstanbul kıyılarına getirenler ise, Fransa, ABD gibi dış güçler ve General Vrangel gibi Beyaz Rus komutanlar olmuştur. İstanbul'a ulaşılmasından sonra ise İngilizler yardımlarına devam etmişler, bu dönemde hem koordinasyonun sağlanması hem de gönüllü örgütlerin çalışmalarının desteklenmesi manasında, İngiliz, Fransız ve Osmanlı yetkililerinin ciddi destekleri olmuştur. Bu bağlamda, hem ülkelerin hem de sivil toplum kuruluşlarının çabalarına değinirken, bu yapıların Rus toplumuna hangi açıdan destek oldukları da açıklanmaya çalışılacaktır. Amerikan ve Fransız Kızılhaçları, Fransız Kadınlar Birliği, Hilal-i Ahmer (Kızılay) ve Rus Yerel İdare Birlikleri gibi kuruluşlardan da kısaca bahsedilecektir.

İlk olarak, Fransız Kızılhaç'ı ile bağlantılı olan ve 1881 yılında kurulmuş olan Fransız Kadınlar Birliği'nden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir. İstanbul'daki yaşantıyı çok iyi bilmedikleri için Fransız kuruluşlara buradaki Katolik Kilisesi yardım etmeye başlamıştır. Kilise kimi dini gruplarla da birlikte çalışmaya başlamış, bu dini gruplar içinde İstanbul'daki Katolik Kilisesi ile irtibat halinde olan Lazarist (1625'te Vincent de Paul'ün kurduğu Roma Katolik Kardeşlik Cemiyeti) rahip ve rahibeler de yer almıştır. Kutsal Roma döneminden bu yana bu tarz yardım kuruluşları etkin olmuş, 1625 yılından itibaren Fransa'da ekinlik gösteren Lazarist Cemiyeti'nden dini görevliler ise bu tür yardım etkinliklerinde baş aktörlerden birisi olmuştur. Beyaz Ruslara yardım konusunda Fransız Kadınlar Birliği ile birlikte çalışan Lazarist din görevlileri, sığınmacılar için en önemli konuda, yani gıda yardımı konusunda başı çekmişlerdir.

Rus sığınmacıların İstanbul'a ulaşmasında ciddi yardımı dokunan ABD'nin kurtarma gemisi (aslında bir devriye gemisidir) Nahma, üstüne düşen görevi layıkıyla tamamlamış, yerini bir başka yardım kuruluşu olan Amerikan Kızılhaç'ına bırakmıştır. Diğer birçok yardım kuruluşu gibi, Beyoğlu, Pera, Adalar, Tuzla ve Kadıköy bölgesinde etkinliğini gösteren Amerikalı kuruluşlar, 1921-1922 yıllarında Beyaz Rus sığınmacıların birçoğu ABD topraklarına gitmek için yola çıktıklarında da beslenme ve tahliye işlemlerine yardımcı olmuşlar, binlerce insanın yollarda ölmesini engellemişlerdir. Ayrıca, günümüzde dahi Amerika'da yaşayan birçok zengin ve elit Rus ailesinin, o dönem Osmanlı topraklarından gelmiş kişiler olduğu birçok tarihçi tarafından açığa çıkarılmıştır (Ağayev vd., 2012: 390).

Yaşanan gelişmeler bağlamında tüm bu olayların gizli kalmış yanlarına bakıldığında ise, İstanbul halkının çabası ve özverisinin, tüm bu yardım çalışmalarının üstünde olduğu gerçeğini ortaya çıkaracaktır. Hilal-i Ahmer (Türk Kızılay'ı) ve Osmanlı Devlet Teşkilatlanması gibi resmi yardım kuruluşlarının dışında, asıl bahsedilmesi gereken kesim, İstanbul halkının doğrudan kendisidir. Balkan Savaşları ve I. Cihan Harbi ile yorgun ve bitap düşmüş bu halk, ellerinde avuçlarında ne varsa Beyaz Rus sığınmacılar ile paylaşmaya çalışmışlar, sığınmacıların belli bir kesimini de evlerine davet ederek sokaklarda kalmalarını engellemişlerdir. Özellikle kimi Türk yazar ve ressamların Beyaz Rus meslektaşlarını evlerinde ağırladığını, ortak bilim ve sanat çalışmaları yaptıklarını, Türklerin Ruslara, Rusların da Türklere birçok konuda yardımcı olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Son olarak belirtilmesi gereken yardım kuruluşları ise, Rus Yerel İdare Birlikleri ve Ortodoks Kilisesi olacaktır. Rus yardım kuruluşları, o dönem için İstanbul'da ikamet eden Beyaz Ruslar tarafından kurulmuş, aralarında topladıkları yardım paralarını, yine aynı şekilde 'zor durumda kalan sığınmacılara dağıtan' bir kuruluş işlevini görmüştür. Yukarıdaki konularda da bahsedildiği üzere, Katolik mezhebine mensup Lazarist din görevlilerinde olduğu gibi, Ortodoks din görevlileri içinde de yardım çalışmalarına destek olanların sayısı azımsanmayacak kadar çok olmuştur. Yardım örgütlerinin anlatıldığı bu kısımdan sonra Beyaz Rusların Türk yaşamına katkılarından bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

5. BEYAZ RUSLARIN KENDİ TOPLUMLARINA VE TÜRK YAŞAMINA KATKILARI

18. yüzyıldan itibaren Büyük (Deli) Petro ile bilim, sanat ve edebiyatta gelişim çizgisini yoğunlaştıran Rus toplumu, II. Katerina ile bu ivmeyi artırmış, 19. ve 20. yüzyıllarda ise tüm bu gelişim alanlarında zirve noktasına ulaşmıştır. Askeri başarılarla imparatorluk topraklarının genişlemesinde ve edebiyatta dünyaca ünlü Rus yazarların ortaya çıkmasında bu çabaların büyük payı olmuştur. Yüzyıllar boyunca birbiriyle savaştan Osmanlı ve Rus halkları ise, ne zamanki I. Dünya Savaşı gibi olumsuz bir durum ortaya çıkmış, işte o an ortak bir kadere mahkum olduklarını anlamaya başlamışlardır. Ortak kaderde buldukları yer ise İstanbul şehri olmuş, hem Balkanlar'dan hem de Osmanlı'nın diğer işgal altındaki topraklarından gelen Türk ve Müslüman halkla birlikte birçok zorlukla yüzleşmeye başlamışlardır (Ross, 2015: 137-141).

Daha önceki kısımlarda da bahsedildiği üzere, 'Beyaz Rus' ifadesi bir üst yapı olarak ön plana çıkmış, bu sığınmacıların içinde sadece elit ve zengin kesim değil, birçok farklı fraksiyon da yer almıştır. Bu gruplar içinde eğitilmiş kesim de ciddi rakamlara ulaşmış, İstanbul'un kültür-sanat hayatına önemli katkıları olmuştur. Yazının bu kısmında da, 'aydın kesim' olarak nitelendirilen eğitilmiş Rus sığınmacıların İstanbul ve Türk hayat tarzını nasıl etkilediklerinden ve değiştirdiklerinden söz edilecek, kimi örneklerden yola çıkılarak günümüze kadar gelen alışkanlıklardan bahsedilecektir.

İlk olarak belirtilmesi gereken, Rusların eğitim ve kültür alanında yaptıkları yeniliklerdir. Aslında bu çabaları kendi gelişim ve dönüşümleri için yapmış olsalar da, Türk çevrelerini de olumlu etkiledikleri inkar edilemez bir gerçektir. Rus sığınmacılar, ilk varış noktaları olan Gelibolu, Tuzla ve Çatalca'daki askeri kaplarda eğitim kurumları açmışlar, bu eğitim kurumları sivil vatandaşlar açısından şehrin içlerine kadar yayılmıştır. O dönem için 10'a yakın anaokulu, 3 ortaokul, 3 lise, 6 çocuk yemekhanesi ve 2 de yetimhane açan Ruslar, İstanbul'un eğitim ve öğretim hayatının çeşitlenmesine katkı sağlamışlar, Rusça, Latince, Osmanlıca vb. derslerin de bulunduğu bu eğitim kurumlarında, fizik, kimya, biyoloji, matematik, spor, müzik, resim ve edebiyat gibi birçok farklı branşta eğitim vermişlerdir (Olca, 2018: 333).

Okul çağındaki çocuk ve gençler için bu tür yenilikler şehrin eğitim hayatına ciddi katkılar sağlarken, aydın kesim için de farklı imkanlar oluşmaya başlamıştır. Bu imkanlar içinde en önemlisi, Beyaz Rusların basın-yayın faaliyetlerinde ön plana çıkmaya başlamalarıdır. Bu bağlamda, 10'a yakın dergi, 14'e yakın da gazete çıkaran Ruslar, hem kendi insanlarını, hem Osmanlı halkını, hem de İtilaf Devletleri'ni bilgilendirerek yaşadıkları sıkıntıları yazılı basında duyurmaya çalışmışlardır. Tüm bunları yaparken, kültür-sanat dergileri aracılığıyla entelektüel düşünceden ödün vermemişler, Rusya'da yaşadıkları hayatın bir benzerini İstanbul'da da yaşamaya çalışmışlar, kısmi de olsa başarı sağlamışlardır.

Belirtilmesi gereken bir diğer önemli konu da, Beyaz Rus sığınmacılarla ilgili yanlış bilgi ve algılardır. Bu insanlar İstanbul'da iş hayatına yöneldiklerinde; 'çoğunun eğlence sektöründe çalıştığı ve Türk toplum yapısını bozduğundan' bahsedilmiş, savaş sonrası yıkımın sorumlusunu bulmak amacıyla birçok suçlamanın da odağına oturmuşlardır. Tarafsız ve doğru bir analiz yapılırsa, kendileriyle ilgili çekilen belgeseller (iki Rus kameraman Semenoff ve Dubiansky'nin, 11-25 Mart 1921 tarihinde Kızılhaç'ın desteğiyle çektiği belgesel vb.) izlenip kaynaklar okunduğunda işin aslının böyle olmadığı, az bir kısmının eğlence sektöründe çalıştığı, bu sektörde çalışan kişilerin de daha önceleri Rusya ve Ukrayna'da aynı işlerle meşgul olduğu anlaşılacaktır. Sığınmacıların çoğunluğu, tekstil, düğme ve sigara fabrikalarında işçi olarak çalışmışlar, bu kişilerin arasında asilzadeler, generaller ve iş adamları da yer almıştır. Kısacası, eski asalet unvanlarını geride bırakan Beyaz Ruslar, hayatta kalmak için en zor şartlarda dahi çalışmışlardır (Ziflioğlu, 2019: 10-11).

Bahse konu olan ve bir taraftan da fakirlikle yüzleşen bu elit kesim sosyal yaşantısından ödün vermemiş, arta kalan paralarını sinema, tiyatro ve opera gibi sanat mekanlarında harcamış, az da olsa eski alışkanlıklarını devam ettirmiştir. Ruslar İstanbul'a gelene kadar sahil ve plaj kültürüne pek alışık olmayan yerli halk, özellikle Florya ve Süheyla plajlarının Beyaz Ruslar tarafından yüzmek amacıyla kullanılmasyla bu bölgelere akın etmeye başlamıştır. Rusların İstanbul'da başlattığı bu sahil ve plaj kültürü günümüzde dahi etkinliğini ve popülerliğini korumaktadır. Bu ve benzeri birçok yenilik, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi birçok Türk edebiyatçısının eserlerinin ana karakterleri ve temel kurgu malzemelerinin odağına oturmuş, olumsuz bakış açısıyla olayları değerlendiren farklı yazar ve gazeteciler de olmuştur (Acar Kaplan, 2019: 15-16).

Ayrıca şehrin yeni sakini olan bu insanlar, restoran ve lokanta gibi sektörlerde de ciddi başarılar elde etmişler, yemek kültürünün çeşitlenmesine katkı sağlamışlardır (asıl adı Georges Karpovitch olan Karpiç'in, restoranını Atatürk'ün isteğiyle İstanbul'dan Ankara'ya taşınması buna örnek gösterilebilir. Karpiç, yıllarca Türk insanına hizmet etmiş, şehrin yemek kültürüne katkılar sağlamıştır).

Bilgi ve yetenekleriyle çalışma hayatına dahil olan Ruslar ise, sinema, edebiyat, bale, opera ve müzik gibi çeşitli branşlarda çalışmalarına devam etmişler, birçok kültür-sanat binasının kurulmasına da katkı sağlamışlardır. Bu sanat çalışmaları içinde sinema ve tiyatro gibi etkinlikler yoğunlaşmaya başlamış, Beyoğlu Sinemaları'nın gelişim ve dönüşümünün sembolü de Beyaz Ruslar olmuştur. Bahse konu olan bu ünlü Beyaz Rus ressam, tiyatroc ve aydınların kimler olduğu ve Türk topraklarında ne kadar süre kaldıklarından bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

6. ÜNLÜ BEYAZ RUS RESSAM, SİNEMACI VE TİYATROÇULAR

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'a gelen Rus aydın ve sanatçıların içinde dünyaca ünlü isimler yer almış, kimisi ileriki yıllarda Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında, kimisi de yurtdışında, Almanya, Fransa ve Amerika gibi ülkelerde popüler olmaya başlamıştır. O vakit işgal altındaki bir şehirde dahi sanatlarını icra etmeye çalışan bu insanlar için zorlu dönemler baş göstermiş, ancak yıllar sonra refah ve huzura kavuşabilmişlerdir. Bu sanatçıların çok az bir kısmı Türkiye'de kalmış, kalanların belli bir kesimi de isim ve soy isimlerini değiştirerek topluma entegre olmaya çalışmışlardır. Özellikle 1921-1922 yıllarından itibaren Türk topraklarını terk edenler ise gittikleri ülkelerde İstanbul'u ve Türk halkını özlemle anmışlar, her defasında şükran ('Spasibo'='Teşekkürler'-İstanbul'dan ayrıldıktan sonra yazdıkları birçok esere bu başlığı atmışlar ya da yazdıkları kitap satırlarına bu pozitif kelime ve cümlelerle başlamışlardır) duygularını belirtmişler, veda ederken de ('Na Proşçaniye'='Elveda'-Beyaz Rusların İstanbul'dan ayrılırken 3 dilde bastırdıkları kitabın isminde olduğu gibi) içten duygularını belirtmekten geri kalmamışlardır.

Türkiye'de kalan sığınmacılar içinde ilk olarak ünlü ressamlardan bahsetmek gerekirse, Türk resim kültürüne katkı sağlayan ve çevresindeki birçok Türk ressamını da olumlu etkileyen bir isimden bahsetmek gerekmektedir. Tabii ki bu isim Naci Kalmukoğlu'ndan (Nikolai Kalmykoff, 21 Haziran 1934 soyadı kanunu ve 1936 yılındaki vatandaşlık kararnamesiyle ismini değiştirip Türk vatandaşı olmuştur. Kalmukoğlu'nun dışında 986 kişi daha Dahiliye Vekilliği'nin kararıyla 1936 yılında Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir) başkası değildir (Bakar, 2015: 305-306). Ukrayna'nın en büyük ikinci şehri olan Harkov'da doğup büyüyen, Beyaz Rusların zorunlu göçü sırasında İstanbul'a sığınan 3 bin civarındaki Kalmuk Türkünün birisi olan bu ünlü şahsiyet, 1920'lerden itibaren resim alanında duayen olmaya başlamış, Beyoğlu'nda bulunan resim atölyesinde 1956 yılında hayatını kaybedene kadar sanat dünyasına hizmet etmeye devam etmiştir. Kalmukoğlu, İstanbul'a ilk geldiği yıllarda zor koşullarda da olsa çalışmalarına devam etmiş, İbrahim Çallı (Hikmet Onat ve Namık İsmail gibi ressamlarla 'Çallı Kuşağı'nı kuran kişidir) gibi Türk ressamların yardımlarıyla hayata tutunmaya çalışmıştır.

Bahsedilecek diğer bir ünlü kişi de, 2 yıl boyunca İstanbul'da kalmış olan, bu şehrin tüm tarihi unsurlarından yararlanarak sanatını icra eden, yoğun tarih bilgisi sayesinde olayları analiz edip sanatına ustalıklı yansıtan bir ressam olan Alexis Gritchenko'dur. 1919-1921 yılları arasında İstanbul'da kalan Gritchenko, meslektaşı Naci Kalmukoğlu gibi Ukrayna asıllıdır. Ukrayna'da doğmasına ve Kiev Üniversitesi'nde Filoloji ve Biyoloji eğitimi almasına rağmen Moskova Sanat Okulu'nda eğitimine devam etmiş, bir yandan resim alanında uzmanlaşırken diğer yandan da Bizans ve Osmanlı tarihi ile ilgili okumalar yaparak bu alanda bilgisini artırmaya devam etmiştir. 1919 yılında İstanbul'a gelmiş olması da, ilgi alanlarıyla yaşantısının kesişim noktası olmuş, planladığı bir zamanda ve konumda bu şehre gelmeyi hayal ederken, savaş sonrası bir ortamda sığınmacı olarak İstanbul'a ayak basmıştır. Gritchenko, diğer birçok Rus aydını gibi Türk ressam ve düşünürüyle vakit geçirmiş, hem sanatıyla onlara katkı sağlamış hem de onlardan farklı teknikler öğrenmiştir. Bu ünlü şahsiyet, 1921 yılında İstanbul'dan ayrılıp Yunanistan'a, oradan da Fransa'ya geçmiş, ömrünü bu ülkede tamamlamıştır. İstanbul'da 2 yıl gibi kısa bir süre kalmasına rağmen bu şehirde yaşadığı olay ve olgulardan büyük bir mutlulukla bahsetmiş, 1930 yılında yayımlanan "İstanbul'da İki Yıl" adlı anı kitabında da bu duygu ve izlenimlerini tüm sevenleriyle paylaşma ihtiyacı duymuştur.

Resim alanında iz bırakan ünlülerden bahsettikten sonra, sinema ve tiyatro alanında faaliyet göstermiş, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra da sanatlarına devam etmiş şahsiyetlerden bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir. 1920'lerde Rus sığınmacıların ilk varış noktaları içinde yer alan Kadıköy kıyılarına ulaşan kişiler içinde, sonraları Hollywood'un en popüler aktörlerinden birisi olacak olan Akim Tamiroff gibi isimler de vardı. Bir zamanlar Rus toprağı, günümüzde ise Gürcistan'ın başkenti olan Tiflis'te doğan sanatçı, diğer birçok Beyaz Rus gibi Moskova Sanat Tiyatrosu'nu bitirmiş, gençlik yıllarına kadar burada yaşadığından sonra 'büyük göç'le birlikte İstanbul'a gelmiş, Kadıköy'de 3.5 yıla yakın kaldıktan sonra Amerika'ya yolculuk etmiştir. Kadıköy'de kaldığı süre zarfında sinema ve tiyatrolarda pek bir iş imkanı bulamadığı için başka alanlara yönelmiş, ünlü Türk ailelerine piyano dersleri vermeye başlamış, sanatı temel geçim kaynağı olmuştur. Tamiroff, Türkiye'den ayrıldıktan sonra Hollywood'da meşhur bir aktör olmuş, 'Çanlar Kimin İçin Çalıyor' (Ernest Hemingway'in 1940 tarihli romanı) adlı sinema filminde başaktörlerden birisi olmuş, 2 defa 'en iyi yardımcı erkek oyuncu' ödülüne aday gösterilmiş ve Altın Küre ödülünü kazanmıştır. Tüm bu başarılarına rağmen, çevresindeki ünlü aktör ve aktrislerle İstanbul Kadıköy'deki hayatını anlatmış, Türk insanının misafirperverliğinden bahsetmiştir. 1964 yılında İstanbul'da çekilen ve ABD yapımı olan 'Topkapı' adlı filmde de görev almış, yaklaşık 40 sene sonra İstanbul'u yeniden görme imkanı bulmuştur (Bakar, 2015: 308-310).

Rus sığınmacılar konusu içinde anlatılacak son isim ise, ünlü Rus hikaye ve tiyatro yazarı Anton Çehov'un yeğeninin eşi Olga Çehova (Chekhova)'dır. Çehov'un yakın akrabası olan bu sanatçı, 1919-1920 yılları arasında İstanbul'da bulunmuş, Çarşıkapı'da şarkıcılık yapmış, Bahçekapı'da da tiyatro oyunlarında görev alarak sanatsal faaliyetlere katkı sağlamıştır. Türk topraklarından ayrıldıktan sonra 1920'lerde Berlin'e varan sanatçı, sahne çalışmalarına Almanya'da devam etmiş, 1920-1960 yılları arasında birçok tiyatro oyununda ve sinema filminde rol alarak popülerliğini artırmıştır. Çehova, 1930'larda Nazilerin zulmüne rağmen Almanya'yı terk etmemiş, hem o dönemin Nazi Almanyası Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop ile, hem de Nazi lideri Adolf Hitler ile yakın iletişim kursa da Rus milliyetçiliğinden ödün vermemiş, kimi iddialara göre; 'II. Dünya Savaşı esnasında Rus istihbaratına da çalışmıştı'. Çehova'nın, savaş sonrasında Berlin'in bölünmesi ile Sovyet kontrolünde olan Demokratik Almanya (diğer adıyla Doğu Almanya)'da yaşamaya başlaması ve Hitler'e yakın olmasına rağmen başına bir olumsuzluk gelmemesi durumu, bu tür yorumların yapılmasına neden olmuştu. İngiliz film yönetmeni Alfred Hitchcock'un 'Mary' adlı filminde de başrolde oynayan ünlü oyuncu, 1980 yılındaki ölümüne kadar Almanya'nın Münih kentinde yaşamaya devam etmiştir (Bakar, 2015: 310-311).

7. SİĞINMACILARIN TÜRKİYE'DEN AYRILIŞI VE SONRASINDA YAŞANANLAR

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'a gelen ve yine bu dönemin sonuna doğru şehri terk edip başka ülkelere doğru yola çıkan Beyaz Ruslarla ilgili bilinmeyen birçok konu da vardır. Bunlardan ilki, Kurtuluş Savaşı esnasında ne tür bir tutum takındıkları ve bunun ne gibi sonuçlara mahal verdiği ile ilgili durumdur. Hem İstanbul'u işgal eden İngiltere ve Fransa gibi İtilaf Devletleri hem de Ege bölgesini işgal eden Yunanlılar, 50 bine yakın tecrübeli askeri bulunan General Vrangel'in ordusundan yararlanmaya çalışmış, birçok Menşevik komutanın karşı çıkması neticesinde olumlu bir sonuç alamamıştır. Bu durumun aksine, özellikle Beyaz Ruslar içinde yer alan Tatar ve Kazak komutanların öncülüğünde, Türk ordusuna destek vermek amacıyla gizli yollardan Anadolu'ya silah ve teçhizat kaçırılmış ve bu süre zarfında ciddi riskler alınmıştır. Tüm bu olaylardan sonra, Büyük Taarruz'un başlaması ve 30 Ağustos 1922 yılında Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılması ile Beyaz Rus sığınmacılar için karar vakti gelmiş, yabancı güçlerin kimi yanlış yönlendirmeleri sonucunda bu insanlar Türkiye'den ayrılmışlardır. Elbette ki 200 bine yakın Beyaz Rus'un yüzde 95'inin Türk topraklarını terk etmesinin kimi neden ve sonuçları vardır (Ağayev vd., 2012: 396-397). Bu neden ve sonuçlardan bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

Türk ordusunun Kurtuluş Savaşı'nda Bolşevik Rusya'dan silah, top ve altın yardımı almış olduğu ve bunların kayıtlara geçtiği bilinmektedir. Lenin ve yanındaki lider ekibin bu yardımlarının en büyük nedeni, zamanında Menşeviklere destek veren İngiltere ve Fransa gibi ortak düşmanlarından intikam alma güdüsüdür. Kendileri gibi Emperyalizm ile mücadele eden Türk ordusuna desteklerini esirgemeyen Bolşevikler, pek bir beklenti içine girmeden ('uzun vadede ideolojik olarak yanına çekme' düşüncesi dışta bırakılmadan) yardımlarını sürdürmüş, Kars ve Moskova Antlaşmaları ile hem Anadolu topraklarından hem de Kafkasya coğrafyasından çekilmeye başlamışlardır (Benhür, 2008: 92). Kurtuluş Savaşı bittiğinde ise, bu durumlardan haberdar olan Beyaz Ruslar ciddi bir korku içine girmişler, 'Bolşevik ve Türk ordusunun birlikte İstanbul'a hareket ettiği' şeklindeki gerçek dışı beyanların yayılması sonucu tedirgin olmuşlar, ya ticari gemilerle ya da İngiliz, Fransız ve Amerikan askeri gemileri ile İstanbul'dan ayrılmışlardır. Kimi iddialara göre ise, Beyaz Rusların ciddi bir kalifiye grup olması vesilesiyle bu insanların beyin göçünden yararlanmak isteyen İtilaf Devletleri, bu tür gerçek dışı beyanlarla olayların seyrini değiştirmiştir.

İstanbul'dan ayrılan bu insanların farklı güzergahlar seçtikleri, kimilerinin Avrupa ve Amerika kıtası için, kimilerinin ise tekrardan Rus topraklarına geri dönmek için zorlu yolculukları göze aldıkları bilinmektedir. Yaptıkları seçimleri bilinçli, planlı ya da zorunluluktan dolayı yapmış olsalar da, ayrılırken ve ayrıldıktan sonra Türk halkına şükranlarını belirtmekten geri durmamışlardır. Bu şükran duyguları sözlü nitelikte kalmamış, yayımladıkları kitap, dergi ve gazetelerde de bu durumdan bahsetmişlerdir.

Beyaz Ruslar içinde sanatla uğraşan ve kendini 'Liberal' olarak nitelendiren kesim, daha çok Paris, Londra ve Berlin gibi büyük şehirlere doğru yolculuk ederken, Bolşevik karşıtı tutumlarıyla öne çıkan milliyetçi Menşevikler ise, Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan gibi Balkan ülkelerine yönelmiştir. Bunların dışında, Çekoslovakya'daki üniversitelerden iş teklifi alıp oralara giden bilim adamları ve şu anki İsrail topraklarına ulaşmaya çalışan Rusya Yahudileri de olmuştur (Roversi, 2003: 27-28). Sayıları az da olsa Çin ve Japonya gibi Uzakdoğu ülkelerine gidenler de olmuştur.

8. SONUÇ

Tüm bu anlatılan olay ve olgular perspektifinde bahsedilecek son sözler ve yapılacak son analizler şöyle olacaktır. Beyaz Rus sığınmacılar içinde çok az bir kısmı Türkiye'de kalıp vatandaşlık almış ve isimlerini değiştirmiş olsalar da, bu insanların çoğunluğu uzak diyarlara yolculuğa çıkmış, gittikleri yerlerde dahi her daim Türk misafirperverliğinden dem vurmışlardır. Bu zorunlu göç süreci, hem Mütareke Dönemi (1918-1922)'ndeki işgal yıllarına denk gelmiş olması hem de birçok savaştan (Trablusgarp, I.-II. Balkan ve I. Dünya Savaşı) yorgun çıkmış

Osmanlı halkı için büyük bir külfet oluşturmuş olması anlamında kimi sıkıntılara neden olmuş olsa da, Beyaz Ruslara imkanlar ölçüsünde her türlü yardım yapılmaya çalışılmıştır. Bu kişiler içinde özellikle kültür ve sanatla uğraşan kesim ciddi izler bırakmış, Türk kültür ve sanatının gelişimine de katkılar sağlamışlardır. Anlatmaya çalıştıkları öğreti ise, sadece Rus sanat stilini öğretmek ve bunu empoze etmek odaklı olmamış, Türk değerleri bağlamında yeni özgün bir stil oluşturmak da önemli bir gaye olmuştur. Kısacası, bu insanlar İstanbul'a ilk geldikleri zamanlarda büyük bir yokluk ve fakirlik çekmelerine rağmen Rusya'da yaşadıkları hayat tarzından ödün vermemişler, bilgi ve becerilerini paylaşmaktan da kaçınmamışlardır.

Ayrıca, önceki kısımlarda bahsedilen Alexis Gritchenko ve Naci Kalmukoğlu gibi ressamların katkılarının yanında, Türkiye'de balenin kurucularından sayılan ve ilk bale okulunu açan Lydia Krassa Arzumanova (Leyla Arzuman) gibi sanatçıların da derin izler bıraktığı ve Türkiye'de kalarak vatandaşlık aldıkları bilinmektedir (Özdemir, 2011: 219). Çoğunlukla Beyoğlu ve Pera bölgesi olmak üzere birçok semtin de yapısını değiştirmişler, lokantaların, pastanelerin ve çiçek dükkanlarının ('Çiçek Pasajı'na ismini verenler Beyaz Ruslardır) yaygınlaşmasını sağlamışlardır (Ziflioğlu, 2019: 37-38). Ayrıca, dünyaca ünlü 'Smirnoff' markasının kurucusu sayılan ve aslen bir opera sanatçısı olan Vladimir Smirnoff gibi isimlerin de İstanbul'da kaldığı ve daha sonra Fransa'ya göç ettiği kayıtlara geçmiştir. Avrupa'nın birçok şehrinde ödüller kazanan bu isim, 'Smirnoff' markasını ilk olarak İstanbul'da kurmuş ve Batılı ülkelerde geliştirmiştir (sonraki yıllarda İngilizler satın almıştır).

Bilinmelidir ki, Rus sığınmacıların pek bir zorluk yaşamadan Batılı ülkelere giriş yapmalarının ve bu ülkelerde kimi haklara sahip olmalarının çok önemli bir nedeni vardır. Aslında başlı başına ayrı bir yazının konusu olan ve başka bir çalışmada üzerinde detaylı bir biçimde durulacak olan bu durum, 'Nansen Pasaportu' adlı bir belgenin ortaya çıkış konusu ile ilgilidir. Aslen bir kaşif olan Norveçli bilim adamı Fridtjof Nansen'in, diplomat ve insan hakları aktivisti kimliği kazanmasını sağlayan bu belge, yüzbinlerce sığınmacı ve vatansız insanın hayatını kurtarmış, günümüzdeki sığınmacı, mülteci, vatansız ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler için de temel bir çözüm önerisi sunmuştur (Schaufuss, 1939: 48).

Bilindiği üzere, o dönemler Beyaz Rusların ve bu gibi toplulukların yaşadıkları sorunların bir benzeri de günümüzde yaşanmakta, ne yazık ki o dönemine benzer çözümler ve bütçeler üretilmemektedir. Kısacası, Rus sığınmacıların İstanbul'da bulunduğu süre zarfında ya da İstanbul'dan ayrılmalarından sonra devreye giren bu çözüm önerileri birçok Rus'un hayatını kurtarmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden kısaca bahsetmek gerekirse şunlar söylenebilir.

İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük yıkımlardan birisi olan I. Dünya Savaşı sonrası dönemde, bir daha böyle bir yıkımın meydana gelmemesi için Milletler Cemiyeti gibi küresel örgütler kurulmaya başlanmış, bu örgüt çatısı altında sığınma ve vatansızlık süreçleriyle ilgili çalışmalar da son hız devam etmiştir. Bu bağlamda 1921 yılı içinde, Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik Ofisi (The Office of the High Commissioner for Russian Refugees) kurulmuş, 'Rus sığınmacılara kimlik belgesi verilmesi için yapılan konferans' sonrasında 5 Temmuz 1922 yılında Nansen Pasaportu'nun hükümleri kabul edilmiş, günümüzdeki mülteci statüsüne benzer bir hak kazanımı oluşmuştur. Özgürce seyahat edip çalışma imkanı bulmaya başlayan Beyaz Ruslar için kötünün iyisi yaşanmış, günümüzdeki sığınmacı problemlerine örnek bir durum teşkil etmiştir. Bolşevik Devrimi sonrasında yurtdışına kaçan 800 bine yakın Beyaz Rus'un vatandaşlıktan çıkarıldığı düşünüldüğünde, bu belge o dönem için 450 bine yakın vatansızın hayatını kurtarmış, Nansen'in 1922 Nobel barış ödülünü kazanmasını sağlamıştır. Nansen'in 1930 yılında ölümünden sonra Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi (The Nansen International Office for Refugees-bu kurum da, Nansen Pasaportu'nun içeriğini genişlettiği için 1938 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür) kurulmuş, 1938 yılına kadar benzer çalışmalarına devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte farklı örgütlerin halefliliğiyle devam eden sığınma ve mülteci çalışmaları ise, Nansen'in başarılarının gölgesinde kalmış, günümüze kadar uzanan sorunların kaynağını bulup sorunları kökeninden çözememiş, karmaşıklaşan sürecin kronikleşen bir hal almasına neden olmuştur (Schaufuss, 1939: 47-49).

Sonuç itibarıyla Beyaz Ruslar, hem Türk topraklarına sığınmacı olarak geldikleri zaman, hem de Nansen Pasaportu'nu alıp Batılı ülkelere gittikleri anda, arkalarında bıraktıkları eserler, yapıtlar, kurumlar ve anılarla hatırlanır olmuşlar, kendileri de uzun yıllar bunu hatırlayıp Türk dostluk ve işbirliğinden bahsetmişlerdir. O dönemde faaliyet göstermiş olan Türk ve yabancı sivil toplum örgütlerinin, dini cemaatlerin ve kişisel katkılarıyla ön plana çıkan Türk aydınlarının gayretleri günümüzde dahi kimi yazı ve haberlere konu olup vurgulanmakta, benzer bir çabanın, günümüzdeki sığınmacı ve mülteci sorunlarını çözmek için gösterilemediği, Nansen gibi insan hakları aktivistlerinin ifadeleri ve fiili katkılarının yakın oluşumların, 270 milyona yakın göçmenin, 70 milyonun üstünde de sığınmacı, mülteci, vatansız ve ülke içinde yerinden edilmiş kişinin olduğu dünyamızda sorunları ciddi manada çözemediği görülmekte ve bu durum insan hakları ihlallerinin ciddi seviyelere ulaşmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Acar Kaplan, Kezban (2017). “Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti İle Olan İlişkileri”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 32(2): 297-325.
2. Acar Kaplan, Kezban (2019). “Rusça ve Türkçe Kaynakların Işığında Beyaz Rus Mültecilerinin Anadolu’daki Yaşamları”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(1): 1-22.
3. Ağayev, Elnur, İppolitov, S., Karpenko, S., Pivovarov, Y. (2012). “1920’lerin Başında İstanbul’a Rus Göçü: Sayıları, Maddi Durumları, Ülkelerine Geri Dönüşleri”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3): 386-397.
4. Ar, Bilge (2019). “İşgal İstanbul’unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak”. *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, 1(1): 101-122.
5. Bakar, Bülent (2015). *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları.
6. Baran, Tülay Alim (2006). “Mütareke Döneminde İstanbul’daki Rus Mültecilerin Yaşamı”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22(64-65-66): 119-140.
7. Benhür, Çağatay (2008). “Türk-Rus Siyasi İlişkileri (1917-1920)”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(19): 83-95.
8. Cabanes, Bruno (1918). “The Tragedy of Being Stateless: Fridtjof Nansen and the Rights of Refugees”. *The Great War and the Origins of Humanitarianism: 1918-1924*, Cambridge University Press: 133-188.
9. Chesterton, Bridget Maria, Isaenko, A. V. (2014). “A White Russian in the Green Hell: Military Science, Ethnography, and Nation Building”. *Hispanic American Historical Review*, 94(4): 615-648.
10. Hieronymi, Otto (2003). “The Nansen Passport: A Tool of Freedom of Movement and of Protection”. *Refugee Survey Quarterly*, 22(1): 36-47.
11. Housden, Martyn (2010). “White Russians Crossing the Black Sea: Fridtjof Nansen, Constantinople and the First Modern Repatriation of Refugees Displaced by Civil Conflict, 1922-23”. *Slavonic and East European Review*, 88(3): 495-524.
12. Jackson, Ivor C. (2003). “Dr. Fridtjof Nansen a Pioneer in the International Protection of Refugees”. *Refugee Survey Quarterly*, 22(1): 7-20.
13. Köse, İsmail (2011). “Paris Barış Konferansı ABD Tutanaklarında Beyaz Ordu Liderleri Bolşevikler”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 10(10): 135-149.
14. Olcay, Türkan (2018). “İstanbul’da Rus Mülteci Okulları (1920-1925)”. *Turkish History Education Journal*, 7(2): 325-343.
15. Özdemir, Fatih (2011). “İstanbul’dan İnsan Manzaraları: Türk Romanında Beyaz Ruslar”. *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 8(2): 215-262.
16. Robinson, Paul F. (1999). “‘Always with Honour’: The Code of the White Russian Officers”. *Canadian Slavonic Papers*, 41(2): 121-141.
17. Ross, John F. L. (2015). “Fridtjof Nansen and the Aegean Population Exchange”. *Scandinavian Journal of History*, 40(2): 133-158.
18. Roversi, Alessandra (2003). “The Evolution of the Refugee Regime and Institutional Responses: Legacies from the Nansen Period”. *Refugee Survey Quarterly*, 22(1): 21-35.
19. Schaufuss, Tatiana (1939). “The White Russian Refugees”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 203(1): 45-54.
20. Tsvetkova, Tsvetelina (2018). “Turkish National Movement and Soviet Russia in Caucasus (1919-1922)”. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 1(1): 77-114.
21. Ziflioğlu, Vercihan (2019). “Beni Unutma Rusyam”: *Asırlık Sürgün*. Ankara: Kuzey Işığı Yayınları.